

ДОНБАС

трансформація

ЗВІТ
захист виклики медіа

Посилення ролі громадянського суспільства на Донбасі

за підсумками стратегічного семінару «Залучення громадянського суспільства до процесу вирішення конфлікту на Донбасі» у Варшаві, 26-28 червня 2017 року

МІНЬСЬК
гендерний аспект аналіз

пропаганда МІР медіація

конфлікт ОБСЄ сторони

УКРАЇНА рекомендації

експертиза ПРАВА ЛЮДИНИ

Росія адвокація стратегія

громадська СОЛІДАРНІСТЬ

Imprint

DRA e.V.
Badstraße 44
D-13357 Berlin

Tel. +49 (0)30 446 680 12
Fax. +49 (0)30 446 680 10
info@austausch.org
www.austausch.org

Реалізовано за підтримки Урядів Німеччини та Франції

Звіт підготовлено за підсумками обговорень і консультацій з учасниками стратегічного семінару «Залучення громадянського суспільства до процесу вирішення конфлікту на Донбасі» за редакцією Німецько-російського обміну (DRA).

Всі думки, наведені в тексті цього звіту, можуть не відображати офіційну позицію Міністерств закордонних справ Федеративної Республіки Німеччини та Франції.

Copyright © DRA 2017

При використанні матеріалів звіту посилання на першоджерело обов'язкове.

ЗМІСТ

Перелік використаних скорочень	4
Основні положення звіту	5
Вступ	8
1 Короткий опис бачення проблем учасниками щодо обраних тематичних аспектів конфлікту	8
2 Рекомендації громадянського суспільства	13
2.1 Рекомендації по темах робочих груп	13
2.2 Рекомендації міжнародній спільноті	17
3 Аналіз проблем співвідношення правозахисту і побудови миру	18
4 Скарбничка ідей	21
Заключні положення	22

Перелік використаних скорочень

АТО - Антитерористична операція

БДІПЛ (ODIHR) - Бюро з демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ

ВПО - Внутрішньо переміщені особи

ГС - Громадянське суспільство

ГО - Громадські організації

«ДНР / ЛНР» - «Донецька народна республіка» і «Луганська народна республіка»

ЄСПЛ - Європейський суд з прав людини

МЗС - Міністерство закордонних справ

МКС - Міжнародний кримінальний суд

МінТОТ - Міністерство з питань тимчасово окупованих територій і внутрішньо переміщених осіб

НУО - Неурядова організація

ОБСЄ - Організація з безпеки і співробітництва в Європі

ОГС - Організації громадянського суспільства

ООН - Організація Об'єднаних Націй

НТ - Непідконтрольні території: території Донецької та Луганської областей, що не контролюються українським Урядом

РФ - Російська Федерація

ЗМІ - Засоби масової інформації

СММ - Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ в Україні

CSP - Civic Solidarity Platform - Платформа «Громадянська солідарність»

DRA - Deutsch-Russischer Austausch - Німецько-російський обмін

PCU - Project Co-ordinator in Ukraine - Координатор проектів в Україні

WILPF - Women's International League for Peace and Freedom - Міжнародна жіноча ліга боротьби за мир і свободу

Основні положення звіту

Цей звіт, через чотири роки після початку збройного конфлікту на сході України, ґрунтується на досвіді представників громадянського суспільства – однієї з головних рушійних сил суспільних змін – і піднімає питання про те, як громадянське суспільство може посилити свій вплив на процес розв'язання конфлікту на Донбасі.

Рекомендації, представлені в публікації, були розроблені представниками громадянського суспільства України, Росії та інших європейських країн на стратегічному семінарі у Варшаві (26-28 червня 2017 року), який було організовано платформою «Громадянська солідарність» (CSP) і Німецько-російським обміном (DRA) у співпраці з Бюро з демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ за підтримки Урядів Франції та Німеччини.

Стратегічний семінар у Варшаві став важливою подією, оскільки зачепив дві взаємопов'язані проблеми, що є невід'ємною частиною громадянської активності на Донбасі, вирішення яких може допомогти посилити вплив громадянського суспільства на процес розв'язання конфлікту, а саме: складні стосунки між представниками громадянського суспільства України та Росії і особливості взаємодії двох підходів – захисту прав людини та побудови миру.

Результати пленарної дискусії та обговорень у дев'яти тематичних групах можуть бути представлені такими основними висновками:

По-перше, після подій на Майдані і з початком російської агресії в Україні можна відзначити розквіт громадянського суспільства, а також збільшення динаміки громадської активності в регіоні Донбасу та стосовно тематики збройного конфлікту. НУО активні в різних сферах: крім гуманітарної допомоги вони займаються документацією військових злочинів, підтримують ВПО, надають юридичну допомогу жертвам конфлікту і займаються захистом прав людини, включаючи захист прав жінок та прав меншин.

Крім того, НУО здійснюють проекти з екологічних, інформаційних, освітніх, медичних та молодіжних тем. Часто активісти громадянського суспільства працюють в небезпечних або складних умовах. Їхній внесок має вирішальне значення, оскільки вони допомагають поліпшити умови життя на місцях і фокусуються на потребах найбільш вразливих верств населення. Деякі активісти громадянського суспільства залучені до процесів врегулювання конфлікту, примирення і налагодження діалогу. Вони прагнуть поліпшити і

розширити зв'язки з неурядовим сектором Російської Федерації, щоб допомогти подолати напругу у суспільстві.

По-друге, існує значна секторальна фрагментація серед представників громадянського суспільства, які працюють в різних аспектах по темах Донбасу. У відповідь на виявлені потреби в суспільстві багато НУО працюють автономно і покладаються тільки на власні ресурси, контакти і знання. Крім того, у них відсутнє повне розуміння того, чим займаються громадські активісти в інших сферах. Про це свідчить той факт, що правозахисники наголошують на відновленні дії міжнародних норм як найважливішого кроку на шляху відновлення справедливості і миру на Донбасі. З точки зору миробудівництва, що відштовхується від минулого досвіду і знань про насильницькі конфлікти, апелювання до правової системи навряд чи допоможе вирішити конфлікт і створити стабільну ситуацію миру в регіоні. Існує недовіра до діяльності громадських організацій, оскільки поширене помилкове сприйняття і необізнаність в методах і підходах роботи НУО. Крім того, об'єднанню зусиль суб'єктів громадянського суспільства перешкоджає і досить фрагментарна співпраця з державними структурами. Це одна з найважливіших проблем серед широкого кола інших складнощів, що виникли в результаті насильницького конфлікту.

По-третє, між українським і російським громадянським суспільством існує глибокий розрив. Зростаюча недовіра зумовлена частково різними поглядами на причини конфлікту і можливостями його вирішення. Крім того, відсутній досвід співпраці. Через відсутність розуміння передумов, контексту і можливостей в обох громадянських суспільствах – як України, так і Росії – реалізація потенціалу для спільних дій є малоімовірною. Існує лише незначна кількість проектів, в яких представники обох країн фактично працюють разом.

Деякі учасники семінару у Варшаві усвідомлювали вищеперераховані проблеми і проявили зацікавленість у пошуках односторонніх для впровадження спільних міжнародних / міждисциплінарних проектів з метою подолання напруги, що панує.

Отримані результати дозволяють зробити два заключення:

1. Посилення впливу громадянського суспільства на процеси вирішення конфлікту на Донбасі вимагатиме плідної стратегічної співпраці. Водночас, точкова співпраця між різними НУО у межах окремих проектів

виглядає більш прийнятним варіантом у порівнянні з об'єднанням ресурсів шляхом призначення однієї організації «зберігачем» всіх напрацювань.

2. Оскільки більшість з проблем, що заважають представникам громадянського суспільства ефективніше використовувати результат спільної роботи, укорінюються через недостатній рівень політичної культури як українського, так і російського суспільств; і оскільки ці проблеми не сприяють відновленню верховенства права й встановленню демократичного миру на Донбасі, важливо, щоб міжнародна спільнота активно створювала передумови для різнобічної спільної діяльності громадських організацій (зокрема представників громадянського суспільства з України і Росії). А також сприяла здійсненню як технічної, так і методологічної підтримки й передачі «кращих практик».

У матеріалах доповіді пропонуються такі загальні рекомендації для представників НУО (1) і міжнародної спільноти (2):

1. Яким чином громадянське суспільство може посилити свій вплив?

#1: Об'єднувати зусилля і ресурси в тих випадках, коли це можливо і виправдано. Проводити спільні зустрічі з російськими та українськими учасниками в різних форматах для подолання бар'єрів і об'єднання людей.

#2: Обговорювати можливість і шляхи спільного вирішення проблем, визначати пріоритетні напрямки і методи роботи. Розробити механізм стратегічного впливу на процеси конфлікту. Шукати союзників і експертів у громадському секторі різних країн, а також серед наукових та інших спільнот.

#3: Відновлювати і покращувати зв'язки між людьми вздовж лінії розмежування: включати невеликі міста / населені пункти поблизу лінії зіткнення в проекти від громадськості для посилення громадської активності серед населення цих територій. Сприяти арт-проектам в «сірій зоні» і запрошувати до участі в таких проектах мешканців невідконтрольних українському Уряду територій. Працювати з дітьми та молоддю, підтримувати активістів, які проживають на невідконтрольних українській владі територіях, і мотивувати ВПО до громадської активності.

#4: Проводити незалежний якісний аналіз конфлікту – його учасників і груп інтересів, а також процесу Мінських угод. Стежити за розвитком подій, проводити міжсекторальні і міжнаціональні обговорення Мінського процесу, а також сприяти

створенню нейтральних публікацій про конфлікт для інформування широкої громадськості та протидіяти пропаганді в різних країнах.

#5: Організувати спільні моніторингові візити і залучати місцевих активістів із зони конфлікту для проведення моніторингу на невідконтрольних українській владі територіях. Провести моніторинг законодавства України з питання: «Яким чином резолюції, ухвалені Урядом України, впливають на ситуацію в зоні конфлікту?»

#6: Встановити регулярний зв'язок з офіційними установами, що беруть участь в прийнятті рішень з питань Донбасу, а також налагодити стабільну співпрацю з СММ для поліпшення обміну інформацією та підтримки активістів громадянського суспільства, котрі виконують польову роботу в зоні конфлікту.

#7: Ініціювати публічний дискурс про можливість трансформації збройних конфліктів в різних країнах. Використовувати неманіпулятивні засоби комунікації і неконфліктну мову. Розробити загальний лексикон для вираження «складних» понять (створити «словник» світу).

#8: Боротися з політичною маніпуляцією тем конфлікту, протидіяти спробам його інструменталізації з боку політичних сил. Боротися з пропагандою. Залучати українців та росіян, котрі проживають за кордоном, для моніторингу щодо висвітлення в ЗМІ різних країн світу процесів у зоні конфлікту, а також для сприяння поширенню перевіреної інформації про події на Донбасі і навколо нього. Встановити канали зв'язку для європейських (міжнародних) журналістів.

#9: Привносити свій унікальний досвід в процеси політичних переговорів і адвокаційну діяльність, підвищувати кваліфікацію і поглиблювати знання.

2. Як міжнародна спільнота може підтримати представників громадянського суспільства, котрі працюють за темами Донбасу?

#1: Сприяти зміцненню довіри і співпраці між міжнародними організаціями та представниками громадянського суспільства різних країн.

#2: Сприяти проектам з обміну знаннями та розвитку діалогу, які будуть об'єднувати громадських активістів з різних сфер професійної діяльності (особливо у сферах миробудівництва та правозахисту). Підтримувати українські НУО в пошуках російських

партнерів, здатних брати активну участь у спільних громадських проектах.

#3: Підтримувати проведення спільних (міжсекторальних та міжнаціональних) експертних досліджень і розробку спільних позицій, координувати надання спільних рекомендацій на національному рівні, щоб ефективно впливати на офіційні позиції різних держав, що беруть участь в мирних переговорах.

#4: Заохочувати і підтримувати спільні адвокаційні кампанії, що проводяться одночасно в різних країнах з метою підвищення обізнаності громадськості про проблеми Донбасу. Поширювати інформацію про те, як громадські активісти можуть працювати з міжнародними організаціями.

#5: Надавати достовірну інформацію широкому загалу різних країн через міжнародні контакти різних професійних груп. Посилити підтримку міжнародних організацій і громадськості в різних країнах з метою підвищення соціального тиску на конфліктуючі держави.

#6: Розробити та проводити регулярні тренінги, спрямовані на розвиток культури діалогу для різних цільових груп. Організувати (спільні) тренінги російських і українських моніторів з документування процесів по обидва боки лінії розмежування. Підтримувати проведення тренінгів для блогерів і журналістів з метою спільного і довгострокового висвітлення конфлікту на Донбасі, а також тренінгів для російських юристів з метою підвищення ефективності притягнення військових злочинців до відповідальності.

#7: Лобювати на міжнародному рівні механізми допуску журналістів і спостерігачів для роботи на непідконтрольних Україні територіях.

#8: Підтримувати навчальні поїздки громадських активістів з України та Росії в інші країни для збору інформації про різні аспекти постконфліктного врегулювання (наприклад, питання розробки законодавства, що стосується статусу жертв і репарацій, процесів примирення тощо).

Українське громадянське суспільство потребує підтримки з боку міжнародної спільноти і її колег з Російської Федерації в першу чергу для підвищення обізнаності та зміни громадської думки про конфлікт на Донбасі, а також для документування порушень і злочинів, пов'язаних з військовим конфліктом, з боку Росії, зокрема, на територіях, непідконтрольних українському Уряду. Міжнародні

організації та міжнародна спільнота не можуть нав'язувати своє бачення і способи координації діяльності в українському громадянському суспільстві. Проте, володіючи потужними фінансовими і інституційними ресурсами, вони можуть ініціювати цю діяльність, надавати експертну та практичну підтримку, інтегрувати представників українського громадянського суспільства як рівноправних членів Європейського співтовариства. Як показує досвід європейської громадянської платформи CivilMPlus, взаємна довіра є передумовою для співпраці між суб'єктами громадянського суспільства, що працюють з проблемами Донбасу. Сприяння зміцненню довіри може допомогти в стратегічному плануванні спільних заходів і, таким чином, зміцнити співпрацю і посилити вплив громадянського суспільства в процесі врегулювання конфлікту і відбудову Донбасу як мирного регіону Європи.

Вступ

З 26 до 28 червня 2017 року у Варшаві відбувся стратегічний семінар щодо ролі громадянського суспільства в процесі вирішення конфлікту на Донбасі. Семінар було організовано спільно Платформою «Громадянська солідарність» (CSP) і Німецько-російським обміном (DRA) у співпраці з Бюро з демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ (БДІПЛ) за підтримки Міністерств закордонних справ Франції і Німеччини. У семінарі взяли участь близько 40 активістів громадянського суспільства з України, Росії, Німеччини, Польщі, Чехії, Нідерландів, Франції та інших країн Європи, а також офіційні представники ОБСЄ (SMM, PCU, БДІПЛ) та МЗС Франції і Німеччини.

Цілі семінару:

1. Підсумок досвіду трирічної роботи в різних сферах діяльності в контексті збройного конфлікту на сході України;
2. Інформування про діяльність в різних сферах громадянської активності в зоні конфлікту;
3. Обговорення специфічних проблем з різних аспектів конфлікту на Донбасі (робота в тематичних групах);
4. Розширення і поглиблення зв'язків і довіри між суб'єктами, які працюють за різними напрямками, що стосуються теми Донбасу, як всередині громадянського суспільства, так і між цивільним сектором і офіційними інститутами (ОБСЄ та ін.);
5. Розробка пріоритетних напрямків і методів діяльності з метою мирної трансформації конфлікту на Донбасі;
6. Обговорення можливості налагодження професійної (міжнародної і міждисциплінарної) взаємодії і розробки спільної стратегії громадянського суспільства, що буде поєднувати досвід активістів з різних сфер діяльності (правозахист, побудова миру, гуманітарна робота тощо).

Цей звіт відображає основні результати семінару і складається з декількох частин:

1. Короткий опис бачення проблем по обраним тематичним аспектам конфлікту учасниками (на підставі обговорень в робочих групах);
2. Рекомендації, розроблені учасниками для громадянського суспільства й офіційних інститутів і узагальнені за темами робочих груп. Окремо зібрані рекомендації для міжнародної спільноти;
3. Аналіз проблем співвідношення правозахисту і миробудівництва;
4. Скарбничка ідей, запропонованих представниками громадянського суспільства за підсумками роботи в межах семінару.

Результати семінару стануть основою для розвитку спільної стратегії, спрямованої на посилення впливу громадянського суспільства в процесі вирішення конфлікту на Донбасі.

1 Короткий опис бачення проблем учасниками щодо обраних тематичних аспектів конфлікту

Робоча група 1:

Діалог між миробудівництвом і правозахистом

Учасники групи обговорили і порівняли поняття «миробудівництво» і «правозахист», визначили проблеми обох сфер діяльності в контексті конфлікту на сході України, а також запропонували можливі рішення з питань актуальних протиріч роботи двох різних сфер. Учасники групи визначили основним

завданням розбудовника миру (миротворця / peasebuilder) – допомагати людям незалежно від їхньої національної, етнічної, релігійної або будь-якої іншої приналежності. Для реалізації цього завдання розбудовник миру повинен володіти такими вміннями, як реально оцінювати свій образ миротворця в очах інших людей; передбачати напрямки розвитку конфлікту і адаптуватися відповідно до змін; аналізувати всі види ідентичності учасників конфлікту.

Завданням правозахисника, в свою чергу, є контроль за дотриманням міжнародних норм; критичне ставлення до формальної і фактичної влади в плані дотримання прав людини (відокремлення політики від прав людини).

Під час дискусії в групі було виявлено такі протиріччя між двома підходами: 1) проблема легітимізації де-факто влади в разі будь-якої взаємодії з нею; 2) прийняття необхідності наявності елементів контрольованого насильства в межах закону і дотримання прав людини; 3) використання сторонами конфлікту псевдоправозахисту і псевдомиробудівництва з метою військової переваги або пропаганди; 4) зазіхання на абсолютність: права людини повинні дотримуватися без винятків і застосування «часткових заходів»; 5) відсутність нейтральної оцінки рішень держав-учасників конфлікту через призму прав людини і побудови стійкого миру; 6) відмова правозахисників враховувати ступінь внутрішньої трансформації людей, що сталася у наслідок залучення їх до конфлікту.

Робоча група 2:

Робота і документування на підконтрольних і непідконтрольних Україні територіях

У роботі групи брали участь тільки українські правозахисники. Учасники відзначили, що присутність російських правозахисників і представників ОБСЄ могло б розширити можливості пошуку ідей для вирішення проблем документування порушень прав людини на підконтрольних і непідконтрольних українській владі територіях Донбасу.

У результаті дискусії робоча група виявила такі складнощі процесу документування: нестача документаторів на непідконтрольних Україні територіях; відсутність доступу до певних районів та зон, нестача міжнародного моніторингу за участю представників різних країн. Зокрема, недостатня кількість документаторів з Росії та Білорусі, готових виїжджати на непідконтрольні українській владі території Донбасу.

Група також відмітила складнощі при аналізі і обробці інформації, пов'язані з організацією єдиної бази даних. Існують складнощі у взаємодії між власниками баз даних задокументованих фактів порушень прав людини, відсутні узгоджені правила використання даних, зібраних в різних базах.

Учасники робочої групи наголосили на необхідності адвокаційних заходів, оскільки інформація про порушення прав людини і злочини проти людяності в зоні конфлікту погано доходить до широкого загалу, особливо в РФ і в європейських країнах.

На думку учасників групи, жертви конфлікту отримують недостатню юридичну допомогу – процеси з розслідування злочинів відбуваються повільно або зовсім не відбуваються. Така ситуація викликана нестачею юристів, здатних якісно готувати позови до національних (українських) судів і в ЄСПЛ.

Робоча група 3:

Очікування і досвід співпраці громадянського суспільства з офіційними структурами і політичними інститутами

Робоча група обговорила очікування і досвід співпраці громадянського суспільства з офіційними установами і політичними інститутами, а також складнощі у взаємодії з владою в Україні і Росії.

Однією з основних проблем функціонування центральних органів влади України учасники групи назвали непослідовні і погано продумані законодавчі процеси. Не всі необхідні закони приймаються, а деякі прийняті закони вносять суперечності в законодавство або порушують права людини. Громадські організації беруть активну участь в розробці та зміні законодавства, однак цей процес нелегкий і потребує всебічної підтримки міжнародних організацій і громадськості, щоб відстояти необхідність законопроекту або проекту нормативного акта.

Під час дискусії робочою групою було відзначено недостатнє фінансування і контроль над виконанням законів.

В Україні створено Міністерство тимчасово окупованих територій (МінТОТ) і внутрішньо переміщених осіб (ВПО), однак, більшість повноважень залишається у Міністерства соціальної політики. Міністерства не отримують достатнього фінансування з боку держави для виконання поточних завдань. Ситуація ускладнюється нестачею персоналу і відсутністю представництва інших міністерств на Донбасі. Учасники групи відзначили також, що рішення, які приймаються на центральному рівні, не виконуються на місцевих рівнях. Діяльність низки інститутів української влади, зокрема і органів місцевого самоврядування, характеризується популізмом, патерналізмом і корупцією.

Ефективній співпраці громадянського суспільства з офіційними структурами в Україні заважають контроль олігархів на локальному рівні, а також взаємодія влади з «кишеньковими» громадськими організаціями. Отримуючи гуманітарну допомогу, місцева влада не завжди доносять її до кінцевого споживача.

Серед проблем у взаєминах влади і громадянського суспільства в Росії робоча група зазначила нездатність громадськості безпосередньо впливати на владу, а також активна взаємодія правоохоронних органів Росії з владою так званих «ДНР» і «ЛНР».

Робоча група 4: Моніторинг міжнародних переговорів в Мінську

Робоча група розглянула рівні впливу на процес Мінських переговорів і можливі формати участі у зустрічах. Група виявила п'ять форматів, що реалізуються: 1) Нормандський формат, працюючи в якому МЗС країн-учасниць з осені 2016 року так і не розробили «дорожню карту». 2) Контактна група – Україна, Росія, ОБСЄ – працює в чотирьох підгрупах і проводить по дві зустрічі на місяць. Контактною групою розроблено чимало документів і рішень, які, хоч і діють, однак не є офіційною «дорожньою картою». 3) Спільний центр по контролю і координації питань припинення вогню і стабілізації лінії розмежування сторін. Цей Центр не має чіткого мандату, але повинен врегулювати будь-які рішення для досягнення мирного процесу, а також побутові питання (аж до питань забезпечення водою). 4) Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ (СММ). 5) Неформальна депутатська група «Мінська платформа» у Верховній Раді України, що включає в себе представників різних фракцій.

Учасники робочої групи дотримуються думки, що відповідальність за напругу в суспільстві, пов'язану з Мінськими угодами, несуть політики, які їх підписали. Відсутність чіткої стратегії реалізації домовленостей призвело до того, що у частини суспільства склалося враження, що їх обманюють. Одночасно з цим відбувається постійна маніпуляція інформацією: кожна сторона в публічному просторі інтерпретує події в своїх інтересах. Як в Україні, так і в Росії скоро починається передвиборча кампанія. Існує велика ймовірність того, що Мінські угоди можуть стати джерелом популістських заяв.

На думку учасників робочої групи, українська політична спільнота характеризується слабкою волею до пошуку рішень проблем на компромісній основі. Багато політиків використовують свою участь

в Мінських переговорах з метою побудови власного політичного іміджу, а дебати не призводять до вироблення спільних пропозицій. Кожен з учасників процесу починає писати звіти про свої візити. Участь в Мінському процесі представників з НТ виглядає проблематично: виникає проблема безпеки учасників і щирості їхніх позицій.

Як негативний фактор також була відзначена низька інтенсивність суспільно-політичного дискурсу щодо шляхів і можливостей вирішення конфлікту на Донбасі.

Громадянське суспільство Росії не в змозі забезпечувати ефективний вплив на владу, зокрема, в плані імплементації угод. Однак робоча група констатувала, що передвиборчий період як в Україні, так і в Росії міг би стати слушним моментом для ініціювання процесів побудови діалогу в суспільстві.

Робоча група 5: Ситуація з правами людини на сході України: виклики та можливості моніторингової роботи

У межах обговорень було піднято кілька ключових питань: чи спеціалізуються НУО на окремих видах злочинів? Чи існує координація зусиль між НУО, які працюють за різними напрямками? Які пріоритети моніторів у виборі тем їхніх досліджень?

Серед проблем і складнощів, які супроводжують моніторингову роботу, учасники групи виділили низьку передбачуваність розвитку ситуації в регіоні, а також складності з законодавством: на непідконтрольних Україні територіях діє колишній кримінальний кодекс СРСР з модифікаціями, на території України діє українське законодавство, а в зоні конфлікту – закони мирного часу, які не покривають весь спектр проблем військових дій. Однією з важливих проблем є неможливість роботи українських моніторів на непідконтрольних українській владі територіях.

За словами учасників робочої групи, злочини в сфері торгівлі людьми та злочини на ґрунті ненависті не виділяються моніторами в окремі категорії і не є пріоритетними для більшості організацій. Як відзначили учасники, ще однією важливою проблемою є непрозорість процесів моніторингової роботи і не налагоджена система перенаправлення: факти фіксуються, але часто не розслідуються – це погіршує психологічний стан жертв і викликає у них розчарування. Важливим залишається питання, що робити з фактами, які фіксуються і потрапляють

до категорії, на якій НУО не спеціалізується. Серед негативних факторів учасники робочої групи також відмітили, що комунікація між суб'єктами громадянського суспільства відбувається найчастіше тільки через особисті канали і не має системного характеру. Кластерна система для обміну інформацією не працює ефективно, так як НУО не вистачає тимчасових і фінансових ресурсів для розробки та підтримки її повноцінного функціонування. Була також згадана проблема недостатнього рівня довіри одне до одного в середовищі НУО.

Крім того, деякі проблеми моніторингової роботи пов'язані зі ставленням з боку населення, для якого отримання гуманітарної допомоги важливіше, ніж дотримання і відновлення прав людини.

Робоча група 6: Роль громадянського суспільства в протидії пропаганді

Одну з головних проблем учасники дискусії назвали відсутність доступу до отримання достовірної інформації з так званих «ДНР» і «ЛНР», а також популізм навколо теми «Донбас» і неготовність медіа транслювати інформацію про життя на окупованих територіях.

Необхідність донесення інформації про процеси на Донбасі до широкої громадськості є очевидною.

Важливою проблемою є наявність у Росії потужних інструментів пропаганди, зокрема і за кордоном. Відмова України від використання російської мови для висловлення офіційної позиції також негативно впливає на різномічне інформування громадськості. Крім цього, учасники обговорення зазначили факт наявності дзеркальної пропаганди. На думку учасників робочої групи, до ЗМІ застосовуються не релевантні критерії: зокрема, відсутні чіткі показники, за якими виявляють заклики до розділення, війни і бунтів. Одні і ті ж висловлювання можуть розцінюватися по-різному в залежності від їх джерела. Так, громадяни, які підтримують відокремлення Донбасу і приєднання його до Росії, називаються «сепаратистами», в той час як радикальні висловлювання, що підтримують ідеї від'єднання Донбасу від України або зведення стіни навколо території конфлікту, не підпадають під таке визначення.

Також в групі було висловлено думку про те, що неприпустимо публікувати ПІБ журналістів, які працюють на окупованих територіях (на таких сайтах як «Миротворець», в журналах тощо). Це загрожує безпеці журналістів, що працюють в Донецьку і

Луганську, дискредитує їх в очах частини української громадськості та демотивує продовжувати роботу на окупованих територіях.

Робоча група 7: Співпраця між громадянськими організаціями та інститутами ОБСЄ

Учасники робочої групи, включаючи представників БДІПЛ, СММ і РСУ, обговорили проблеми, що виникають як у представників ОБСЄ, так і у представників громадянського суспільства під час роботи з темами конфлікту на Донбасі.

Одним з наслідків військового конфлікту на Донбасі стало посилення фрагментації в суспільстві – різко підвищився рівень нерозуміння і неприйняття інтересів і проблем інших груп населення, наприклад, вимушено переміщених осіб (ВПО).

Представник спеціальної моніторингової місії ОБСЄ підкреслив, що мандат СММ в Україні передбачає співпрацю з акторами громадянського суспільства України. На даний момент сформовано 10 фокус-груп з українських громадських організацій, які беруть участь в регулярних консультаціях з представниками СММ, а інші НУО можуть направляти свої питання та прохання через ці команди. Присутні на обговоренні робочої групи офіційні представники інституту ОБСЄ (СММ, РСУ) оголосили про свою готовність до комунікації та розповсюдження інформації. Пріоритетні звіти Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ випускаються трьома мовами. У межах роботи Координатора проектів в Україні (PCU) проводиться проектно-орієнтована робота, яка включає в себе підтримку проектів, але не нав'язує їх реалізацію. Зокрема, проект «Національний діалог» спрямований на розвиток культури демократичного діалогу всередині українського суспільства, а також діалогу між громадянським суспільством і владою в Україні.

Досвід учасників групи з лав громадянського суспільства показує, що співпраця з ОБСЄ носить точковий і ситуативний характер, в той час як постійні контакти з представниками ОБСЄ на ключових позиціях сприяли б довгостроковій взаємовигідній співпраці. Крім того, було відзначено, що комунікація між інститутами ОБСЄ та представниками громадянського суспільства вибудовується за принципом однобічного зв'язку. Після отримання інформації від представників громадянського суспільства або населення з боку представників ОБСЄ не відбувається зворотного зв'язку – таке спілкування підриває мотивацію ділитися інформацією. ОБСЄ співпрацює в Україні тільки з українськими

організаціями. У той же час, співпраця і з ГО інших країн з фокусом роботи в Україні, могло б розширити спектр можливостей врегулювання конфлікту.

Робоча група 8: Гендерний аспект процесів побудови миру

Як окремі аспекти до розгляду в групі було поставлено два питання: 1) Як конфлікт впливає на чоловіків і жінок? 2) Як можуть бути залучені жінки в процес побудови миру?

На шляху до вирішення цих питань розбудовники миру стикаються з такими проблемами: 1) наявність гендерних стереотипів; 2) нерозвинене розуміння проблематики в українському суспільстві; 3) низький рівень знань гендерного дискурсу і гендерних питань, поширених в західному світі.

Однак учасники робочої групи відзначили наявні приклади діяльності в сфері відновлення та побудови миру з урахуванням гендерного аспекту, зокрема: тренінги медіаторів (Союз «Жінки Дона», Одеська група медіації, OWEN); впровадження Національного плану дій з гендерних питань в Україні «Жінки. Мир. Безпека» (з 2016 року); увагу до прав ВПО, включаючи гендерну перспективу; проекти, спрямовані на подолання торгівлі людьми; робота по захисту прав жінок-рома; підготовка звітів про гендерне насильство в східній Україні (напр., «Unspoken pain» Східно-українського центру громадських ініціатив); підготовка звіту про участь жінок у військових діях в зоні АТО «Невидимий батальйон» («Invisible Battalion») Українським Жіночим фондом; публікація моніторингових звітів гендерного спрямування СММ в Україні, а також діяльність ООН по темі жінок (WILPF).

Робоча група 9: Відшкодування збитків жертвам конфлікту

Темою дискусії стало питання забезпечення відшкодування збитків жертвам військового конфлікту. Суспільство з досвідом військового конфлікту характеризується фрагментованістю, радикалізацією думок і є легкою мішенню для політичних маніпуляцій. Питання статусу жертви військового конфлікту несе в собі великий потенціал напруги, зокрема, в зв'язку з наближенням виборчої кампанії в Україні. Виникають питання: кому надається статус жертви? На якій підставі? Як визначити зону конфлікту? Які привілеї статус передбачає? Як буде фінансуватися виплата компенсацій – з бюджету України або з репарацій

країни-агресора РФ? Як головну проблему учасники дискусії виділили відсутність комплексного підходу до теми – об'єднання знань і досвіду різних українських акторів з експертизою з інших зон конфліктів, а також відсутність джерел фінансування компенсацій жертвам конфлікту в українській державі.

Робоча група 10: Встановлення контакту з мешканцями непідконтрольних українському Уряду територій (НТ)

У процесі обговорень робочої групи учасники виявили ряд причин, що ускладнюють комунікацію з жителями НТ. Загальна ситуація останніх років сприяє поглибленню недовіри і ворожості населення по різні боки лінії розмежування. Зруйновані економічні та транспортні зв'язки і складна процедура перетину лінії розмежування перешкоджають розвитку діалогу з фактично відрізнаним від України населенням НТ.

Інформаційний простір непідконтрольних Україні територій перебуває в сфері контролю РФ – мовлення українських ЗМІ (зокрема телебачення) відсутнє. Крім того, інформаційна політика з боку як Росії, так і України відрізняється засиллям пропаганди і використанням «нечутливої» лексики (стигми «терористи», «націоналісти» тощо). Як наслідок – у жителів непідконтрольних українській владі територій формується переконання, що вони небажані в своїй державі – в Україні.

Учасники робочої групи обговорили шляхи поліпшення / встановлення контактів з жителями непідконтрольних українському Уряду територій, зокрема, через діяльність організацій по наданню медичної допомоги, які підтримують зв'язок з медичними організаціями, що працюють на НТ; через напівлегальні дитячі табори, які організуються або безпосередньо підтримуються російськими активістами, через Червоний Хрест (ця організація має специфічний мандат для роботи на НТ, але акторам громадянського суспільства не просто налагодити з нею співпрацю).

2 Рекомендації громадянського суспільства

2.1 Рекомендації по темах робочих груп

Рекомендації від громадянського суспільства впорядковані за темами робочих груп. Окремо представлені рекомендації з різних тематичних груп, пов'язані з роботою на непідконтрольних українському Уряду територіях:¹

- 1) Діалог між миробудівництвом і правозахистом
- 2) Робота і документування на підконтрольних і непідконтрольних Україні територіях
- 3) Очікування і досвід співпраці ГС з офіційними структурами і політичними інститутами
- 4) Моніторинг міжнародних переговорів в Мінську
- 5) Ситуація з правами людини на сході України: виклики та можливості моніторингової роботи
- 6) Роль громадянського суспільства у протидії пропаганді
- 7) Співпраця між громадянськими організаціями та інститутами ОБСЄ (СММ, РСУ, БДІПЛ)
- 8) Гендерний аспект процесів побудови миру
- 9) Відшкодування збитків жертвам конфлікту
- 10) Встановлення контакту з мешканцями непідконтрольних українському Уряду територій

1) Діалог між миробудівництвом і правозахистом

1. Необхідний всебічний і якісний аналіз конфлікту на Донбасі, з визначенням акторів конфлікту (аналіз / експертиза)

2. Організація експертної платформи, яка буде оцінювати законодавчі ініціативи сторін конфлікту через призму впливу на стан прав людини і побудови миру на непідконтрольних українській владі територіях (аналіз / експертиза)

3. Регулярні зустрічі всіх сторін конфлікту на Донбасі для багатостороннього діалогу на різних рівнях (співпраця / комунікація)

4. Створення системи взаємодії між правозахисниками і розбудовниками миру для оперативної консультації та вироблення спільних позицій (співпраця / комунікація)

5. Необхідне випрацювання спільної позиції щодо визначення поняття легітимізації де-факто влади (що є, а що ні), і з якою метою з нею можна спілкуватися, а з якою – ні. А також артикуляція такої позиції державі і суспільству (адвокація)

6. Проактивне просування ідей, спрямованих на побудову стабільного миру, аж до оформлення тексту законопроектів і подальша їх адвокація (адвокація)

7. У проектній роботі важливо використовувати продумані формулювання, терміни та визначення. У залежності від цільової групи може бути необхідний «переклад» понять на «мову» цільової групи (дискурс / поширення інформації)

8. Оцінка подій в межах Мінського процесу з точки зору прав людини і побудови миру (дискурс / поширення інформації)

9. Проведення обговорень і навчання для правозахисників і миротворців за такими темами (освіта / тренінг / кваліфікація):

- ненасильницька комунікація;
- миробудівництво та конфліктологія;
- комунікація, виходячи з різних ідентичностей учасників конфлікту, і формування нових цінностей;
- методи постконфліктного врегулювання на основі досвіду інших країн для сторін конфлікту і НУО, які працюють з ним;
- методи боротьби з пропагандою для різних цільових груп.

10. Обговорення принципів перехідного правосуддя для України (розробка рекомендацій і участь в чинних проектах) (освіта / тренінг / кваліфікація)

11. Формування методології управління сценарієм конфліктів на прикладах кейсів з Донбасу і успішних практик у вирішенні інших конфліктів (освіта / тренінг / кваліфікація)

¹ Після кожної рекомендації в дужках зроблено відмітку у напрямку діяльності: аналіз / експертиза, стратегія, співпраця, моніторинг та документація, адвокація, дискурс / комунікація / поширення інформації, освіта / тренінги / кваліфікація, база даних, непідконтрольні Україні території.

2) Робота і документування на підконтрольних і непідконтрольних Україні територіях

1. Розробити механізми взаємодії з Моніторинговими місіями ООН і ОБСЄ для обміну інформацією (співпраця / комунікація)
2. Залучення російських організацій, зокрема «Комітет солдатських матерів» до моніторингу місць поховання (фотографування надгробків: дата смерті + ПІБ) російських військових, які брали участь в конфлікті на Донбасі з метою визначення їх кількості, використання цих даних у відповідних звітах (співпраця / комунікація)
3. Як засвідчує попередній досвід, налагодження точкової співпраці між різними НУО у межах окремих проектів виглядає більш прийнятним варіантом у порівнянні з об'єднанням ресурсів шляхом призначення однієї організації «зберігачем» всіх напрацювань
4. Спільна презентація звітів представниками країн по різні сторони конфлікту (співпраця / комунікація)
5. Залучення юридичних компаній і студентів вишів в процес підготовки позовів до національних судових інстанцій, зокрема допомога досвідченим юристів в підготовці позовів до ЄСПЛ; залучення юридичних компаній до ведення стратегічних справ як в національних, так і міжнародних судових інстанціях (співпраця / комунікація)
6. Робота з Інтерполом для притягнення військових злочинців до відповідальності (співпраця / комунікація)
7. Створення груп документаторів на непідконтрольних українському Уряду територіях (моніторинг і документація)
8. Організація адвокаційних акцій одночасно в різних країнах (адвокація) світу
9. Просування розслідувань по гучних справах (big fish), оскільки вони привертають більше уваги громадськості, а відтак – створюють прецеденти, які допомагають розслідуванню менш гучних справ (адвокація)
10. Моніторинг ЗМІ в різних країнах світу, що описують ситуацію і те, що відбувається в зоні конфлікту. Це допомагає отримати інформацію про те, що знає (і думає) населення в різних країнах про збройний конфлікт на Донбасі. Знання аспектів, на які робиться наголос в інформаційній політиці різних держав, запропонованих трактувань конкретних подій і проведення паралелей дозволить оцінити, за якими темами необхідно працювати з метою спростування неправдивої інформації. Доповнення незгаданих фактів, зіставлення різних трактувань одних і тих самих фактів, розробки антипропагандистських кампаній і розуміння причин, що спонукають різні групи населення до певних дій (або роблять можливим маніпуляцію діями і думками різних груп населення). Подальше відновлення повномірної картини того, що відбувається на Донбасі (з урахуванням різних, нехай навіть і суперечливих, але не взаємовиключних точок зору), можливо через незалежні журналістські проекти, інформаційну співпрацю з посольствами різних країн в Україні, міжнародну адвокацію (дискурс / поширення інформації)
11. Пошук альтернативних форм презентацій досліджень для різних цільових груп. Наприклад – створення контекстної реклами для залучення уваги інтернет-користувачів різних країн до проблем конфлікту на Донбасі (дискурс / поширення інформації)
12. Організувати процес навчання документаторів по використанню методів віддаленого моніторингу (відкриті джерела) (навчання / тренінг / кваліфікація)
13. Формування мережі документаторів з РФ і Білорусі (база даних)
14. Вимагати збільшення рівня ресурсів Міжнародного кримінального суду з метою підвищення його можливостей щодо розгляду матеріалів, пов'язаних з конфліктом на Донбасі, щоб прискорити процедуру з підготовки і подання матеріалів до суду (стратегія)
15. Створити ресурс, що об'єднає всі звіти (база даних)
16. Створити таблицю співпраці по організаціях, сферах їхньої діяльності, готовності / зацікавленості брати участь в будь-яких напрямках діяльності (база даних).
17. Через комунікацію з представниками Тристоронньої контактної групи в Мінську отримати дозволи на доступ до моніторингу злочинів на непідконтрольних українському Уряду територіях (НТ)

3) Очікування і досвід співпраці громадянського суспільства з офіційними структурами і політичними інститутами

1. Вносити проблеми місцевого рівня на національний і міжнародний рівні (стратегія)
2. Працювати, залучаючи особисті контакти, з депутатами, які будуть / хочуть просувати законопроекти (стратегія)
3. Розвивати контакти і підтримувати спілкування з тими інституціями, які безпосередньо приймають рішення по конкретних темах / питаннях (стратегія)
4. Враховувати електоральні цикли в стратегічному плануванні роботи ГО (стратегія)
5. Розробити механізм безпеки для діалогу (стратегія)
6. Взаємодія з більш досвідченими організаціями (співпраця / комунікація)
7. Моніторинг суспільних процесів в своїх країнах
8. Забезпечити підтримку міжнародних організацій і громадськості для посилення тиску на чинну владу. Наприклад, щоб домогтися прийняття або розгляду законопроекту або проектно-нормативних актів, проконтролювати виконання рішень (адвокація)
9. Важлива присутність журналістів на засіданнях органів влади (дискурс / поширення інформації)
10. Працювати над зміною суспільного дискурсу і громадської думки (зокрема, з питання функції держави і громадянина в демократичному суспільстві) (дискурс поширення інформації)

4) Моніторинг міжнародних переговорів в Мінську

1. Аналізувати (прораховувати) ризики і загрози (наприклад, формальні і неформальні вимоги РФ) (аналіз / експертиза)
2. Запропонувати українським стейкхолдерам і імплементаторам комплекс заходів щодо ефективної імплементації кожного пункту Мінських угод і контролю за їх виконанням (аналіз / експертиза)
3. Визначити першочерговість і послідовність необхідних дій (стратегія)

4. Залучати російських колег до організації дискусій на тему конфлікту на Донбасі: мотивувати колег з РФ навіть в умовах російського політичного режиму проводити дискусії на тему донбаського конфлікту в своїй країні і, тим самим, змінювати громадську думку про конфлікт на Донбасі (співпраця / комунікація)

5. Координовано проводити лобіювання на національному рівні в різних країнах рекомендацій, інтерпретацій і т.п. (адвокація)

6. Через розробку певних аналітичних продуктів, озвучування публічних позицій впливати на офіційну позицію своїх держав у міжнародних переговорах (в Мінському форматі є підгрупи, в кожній свої представники, різна тематика, можна до них звертатися, що роблять багато українських неурядових організацій) (адвокація)

7. Погодити мову комунікації і визначити неманіпулятивний спосіб подачі інформації (дискурс / поширення інформації)

8. Підготувати якісні продукти (пропозиції до нормативно-правових актів, аналіз позицій сторін, системний моніторинг медіапростору – російських, українських ЗМІ, ЗМІ так званих «ЛНР» / «ДНР» в аспекті Мінських домовленостей тощо) і поширювати для публічного обговорення (дискурс / поширення інформації)

5) Ситуація з правами людини на сході України: виклики та можливості моніторингової роботи

1. Продумати системний підхід для координації зусиль між різними організаціями і спробувати його використовувати (почати з бази даних: хто чим займається?). Для цього необхідно визначити і сформулювати загальні цілі (стратегія)

2. Визначити, як робити моніторинг злочинів на ґрунті ненависті в контексті військового конфлікту (стратегія)

3. Створення груп документаторів на непідконтрольних українському Уряду територіях (моніторинг і документація)

4. Навчати моніторів диференціювати порушення і злочини по конкретних категоріях. Зокрема, необхідний спеціальний тренінг по темі документації злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, та злочинів на ґрунті ненависті (тренінг / освіта / кваліфікація)

5. Реалізовувати проекти, спрямовані на розвиток у населення розуміння власних прав і важливості їх дотримання, роз'яснення функції документаторів, а також публікацію «успішних кейсів» – це може допомогти мотивувати людей до співпраці і підвищувати довіру до моніторингової роботи (тренінги / освіта / кваліфікація)

б) Роль громадянського суспільства в протидії пропаганді

1. Проводити дослідження і аналіз досвіду по боротьбі з пропагандою в країнах, які стикалися з подібними конфліктами (аналіз / експертиза)
2. Забезпечити реальну незалежність і деполітизацію роботи регулятивних органів (аналіз / експертиза)
3. Аналіз фейкової інформації (аналіз / експертиза)
4. Зміцнення горизонтальних зв'язків з російськими журналістами з метою спільних інформаційних проектів і боротьби з пропагандою (співпраця / комунікація)
5. Зв'язок з українцями, які живуть в Європі, для налагодження комунікації з європейськими (міжнародними) журналістами, висвітлення реальної і достовірної інформації за допомогою емігрантів (дискурс / поширення інформації)
6. Прагнути збільшити кількість постійних кореспондентів України за кордоном шляхом розширення штату журналістів (дискурс / поширення інформації)
7. Співпраця з міжнародними журналістами та правозахисниками і більш масштабне висвітлення достовірної інформації (дискурс / поширення інформації)
8. Курс медіаграмотності на національному рівні (Україна) для українських журналістів (тренінг / освіта / кваліфікація)
9. Розробити механізм допуску журналістів на непідконтрольні Україні території і надалі лобювати цей механізм на міжнародному рівні для прийняття його всіма сторонами конфлікту (НТ)
10. Частіше спілкуватися з людьми, які перетинають лінію розмежування, внутрішньо переміщеними особами (ВПО), оскільки вони є сполучною ланкою між розділеними територіями, носіями інформації (НТ)

7) Співпраця між громадянськими організаціями та інститутами ОБСЄ (СММ, РСУ, БДІПЛ)

1. Верифікація інформації (наприклад, по загиблим і постраждалим під час конфлікту) (аналіз / експертиза)
2. Об'єднати ресурси ОБСЄ і ГС – швидкий і стабільний зв'язок (наприклад, можливість полегшеного перетину лінії розмежування для моніторів, перевірка актуальної інформації, роз'яснення мандата СММ ОБСЄ, підтримка в адвокації певних тем) (співпраця / комунікація)
3. За прикладом співпраці з ООН розвивати співпрацю з інститутами ОБСЄ з метою перевірки інформації від громадських документаторів на непідконтрольних українській державі територіях (НТ) (співпраця / комунікація)
4. Розвивати співпрацю з ОГС інших країн по темі конфлікту на Донбасі, зокрема мотивувати спільну українсько-російську діяльність акторів громадянського суспільства (співпраця / комунікація)

8) Гендерний аспект процесів побудови миру

1. Звіти про стан справ в зоні конфлікту повинні враховувати гендерну проблематику (аналіз / експертиза)
2. Зібрати експертні знання по темі постконфліктного досвіду / травм (аналіз / експертиза)
3. Залучення жінок до урегулювання конфлікту, політичне життя і роботу в НУО (стратегія)
4. Залучення чоловіків в проекти / діяльність з гендерної тематики (стратегія)
5. Розробити стратегічну концепцію гендерних проектів для постконфліктної фази (стратегія)
6. Для СММ ОБСЄ: посилити співпрацю з ОГС та мережами ГО з гендерної тематики (співпраця / комунікація)
7. Об'єднати зусилля організацій, що працюють з гендерною тематикою, з миротворчими ініціативами на сході України (співпраця / комунікація)
8. Моніторингові звіти по гендерному насильству, пов'язаному з конфліктом (моніторинг і документація)

9. Тренінги з фокусом на ґендерних аспектах для розвитку можливостей локальних ОГС (тренінги / освіти / кваліфікація)

9) Відшкодування збитків жертвам конфлікту

Проведення спільних досліджень силами багатьох ОГС (зокрема, з різних країн) і представлення результатів досліджень міжнародній спільноті (аналіз / експертиза)

2. Зібрати досвід інших постконфліктних суспільств: як вирішувалися проблеми законодавства в інших країнах? (аналіз / експертиза)

3. Розширити можливості юридичного супроводу адвокатами в різних судах з питань різних порушень (в арбітраж – від організацій, в Міжнародний кримінальний суд і Європейський суд з прав людини – від приватних осіб) (стратегія)

4. Розробити механізм компенсацій і визначити групи населення, що підпадають під (різні) категорії жертв конфлікту (стратегія)

5. Проводити документування осіб, які постраждали від конфлікту: створення реєстрів жертв військового конфлікту (моніторинг і документація)

6. Адвокаційна діяльність по просуванню законопроекту про жертви військового конфлікту в східній Україні (адвокація)

10) Встановлення контакту з мешканцями непідконтрольних українському Уряду територій

1. Вжити заходів, які сприяють збереженню, відновленню та розширенню зв'язків між людьми на

всій території конфлікту, що могло б сприяти протидії інформаційній пропаганді (стратегія)

2. Розвивати проекти, спрямовані на відновлення зруйнованої інфраструктури (стратегія)

3. Налагоджувати особисті контакти з окремими активістами на непідконтрольних українському Уряду територіях (наприклад, тих активістів, які залучені до гуманітарної роботи) (стратегія)

4. Налагоджувати і підтримувати зв'язки по обидві сторони лінії розмежування, користуючись мобільністю населення (люди їздять з і до непідконтрольних Україні територій і можуть передавати хороші новини на «ту сторону», гуманітарну допомогу та позитивне ставлення до всіх людей, незалежно від місця їх проживання) (стратегія), зокрема:

- забезпечити доступ жителів непідконтрольних Україні територій до українського телебачення;
- розробити процедуру видачі паспортів і перетину лінії розмежування;
- допомагати сім'ям, що опинилися по різні сторони, зустрічатися;
- проводити спільні заходи для дітей;
- створювати умови для залучення жителів з непідконтрольних українській владі територій до роботи українських установ.

5. Налагоджувати особисті контакти з окремими активістами на непідконтрольних Україні територіях (наприклад, залученими в гуманітарну роботу), які можуть вивести на потрібні організації (НТ)

2.2 Рекомендації міжнародній спільноті

Співпраця з офіційними інститутами міжнародної спільноти

Між ОБСЄ і представниками громадянського суспільства, які працюють у зоні конфлікту, повинен існувати швидкий і стабільний зв'язок: розробити механізми взаємодії для зміцнення співпраці, що

будується на довірі. Можливі цілі співпраці: перевірка актуальної інформації; повторний перегляд інформації «непублічних» документаторів на непідконтрольних українській владі територіях (НТ); обмін і доповнення інформації, отриманої з різних джерел і від різних сторін конфлікту; роз'яснення мандата СММ ОБСЄ та інформаційна робота з населенням в різних сферах;

можливість полегшеного перетину лінії розмежування (НТ) для моніторів з пулу громадянського суспільства; адвокаційна підтримка певних тем.

Сприяти зміцненню співпраці з європейськими НУО, що фокусуються у своїй роботі на проблемах Донбасу. Особливо мотивувати спільну українсько-російську діяльність акторів громадянського суспільства. Можливо, шляхом налагодження співпраці з активними росіянами, що живуть за кордоном, це зробити легше, ніж безпосередньо з росіянами в РФ.

Через проектне фінансування західних донорів сприяти зміцненню співпраці ОГС, які працюють з гендерною тематикою, з миротворчими ініціативами, що працюють в сфері конфлікту в східній Україні.

Вимагати збільшення ресурсів Міжнародного кримінального суду (МКС) з метою розширення можливостей по розгляду матеріалів, пов'язаних з конфліктом на Донбасі (наприклад, щоб прискорити процедуру з підготовки і подання матеріалів до суду).

Працювати з Інтерполом для притягнення військових злочинців до відповідальності.

Співпраця з громадянським суспільством в Західній Європі: адвокація, громадський дискурс, поширення інформації

Через розробку (спільних) аналітичних продуктів, публічних позицій впливати в різних країнах на офіційну позицію держав, що беруть участь в

міжнародних переговорах (в Мінському форматі є підгрупи, в кожній свої представники і різна тематика. Громадські актори можуть звертатися до представників зі своїх країн, як це роблять багато українських неурядових організацій).

Сприяти організації та синхронному проведенню адвокаційних кампаній та акцій в різних країнах.

Координувати лобювання на національному рівні в різних країнах спільних рекомендацій від представників громадянського суспільства.

Зміцнювати підтримку міжнародних організацій і громадськості для посилення тиску на владу сторін-учасниць конфлікту (наприклад, щоб домогтися прийняття або розгляду законопроектів або нормативно-правових актів, проконтролювати виконання рішень).

Доносити до широкого загалу в різних країнах достовірну інформацію шляхом співпраці з міжнародними журналістами та правозахисниками.

Розробити механізм допуску журналістів на непідконтрольні українському Уряду території і надати лобювати цей механізм на міжнародному рівні для прийняття його всіма сторонами конфлікту.

Моніторинг ЗМІ в різних країнах, що описують ситуацію і те, що відбувається в зоні конфлікту.

Працювати за допомогою емігрантів – українців, які живуть в Європі, налагоджувати комунікації з європейськими (міжнародними) журналістами.

3 Аналіз проблем співвідношення правозахисту і побудови миру

Громадянське суспільство України і Росії не має чіткого розуміння того, як (спільно) працювати над подоланням конфлікту на Донбасі. Конфлікт порівняно новий і багато громадських активістів ніколи не уявляли собі, що їм доведеться працювати над подоланням наслідків конфлікту, одночасно будучи «стороною конфлікту». На заході повністю підтвердилася необхідність подальшого і поглибленого розгляду кореляції проблематики правозахисту та побудови миру.

Кількість російських учасників на зустрічі була незначною. Не було представників від непідконтрольних українському Уряду територій. У зв'язку з цим є ймовірність, що дискусія була недостатньо різнобічною і не всі позиції були представлені. Крім того, без критичного аналізу отримані під час обговорень результати можуть мати

властивості «групового мислення» (groupthink) і тому можуть виявитися недостатньо релевантними. Ця проблема ускладнювалася і тим, що на зустрічі було мало фахівців з питань миротворчих операцій і трансформації конфліктів. Проте учасники семінару відчували необхідність глибокого розгляду проблеми побудови миру. Це проявилось в тому, що група

з обговорення співвідношення правозахисту і миробудівництва, що утворилася на початку семінару, продовжила свою роботу протягом всього другого дня семінару (що не було спочатку заплановано). Кількість учасників цієї тематичної групи продовжувала зростати до самого кінця її роботи.

Головною темою дискусії в групі стало питання: в чому цінності правозахисту відрізняються від цінностей миробудівництва та як вони співвідносяться взагалі в контексті російсько-українського конфлікту.

Рекомендації групи (див. рекомендації) разом з картографією ділянок роботи фахівця з побудови миру (див. схема 1) дають важливий матеріал для планування наступних кроків з розвитку даної проблематики в контексті збройного конфлікту на Донбасі, а також з побудови грамотного процесу розвитку діалогу і довіри між українцями і росіянами та між усіма іншими стейкхолдерами конфлікту.

Однією з фундаментальних причин протиріччя між правозахистом і миробудівництвом, виявлених в ході роботи групи, є відмінність не тільки в професійних, а й в філософсько-світоглядних підходах. Правозахист орієнтується на наявність загальноприйнятої рамкової системи права і прав людини, в той час як протагоністи масштабного насильницького конфлікту не дотримуються загальноприйнятих рамок систем права. Якщо говорити спрощено, то протагоністи конфлікту йдуть за логікою реальної політики («реалполітик»), а правозахисники, слідуючи парадигмі легалізму, виходять з того, що легалістські системи здатні і повинні реагувати на будь-які порушення прав. Натомість, фахівці з побудови миру змушені працювати в ситуації, коли одна рамкова всеосяжна легальність не функціонує. У даній ситуації правозахисники продовжують апелювати до загальноприйнятої міжнародної системи права. І вони повинні це робити. Одна, дана система в ситуації збройної агресії РФ по відношенню до України не в змозі ефективно привести конфлікт до більш-менш справедливого завершення. Це створює необхідність також і інших методів роботи, чим безпосередньо і займаються фахівці з побудови миру.

Наслідками описаної проблеми є:

- нерозуміння «мови» одне одного: терміни з лексики фахівця з побудови миру можуть бути критично сприйняті правозахисниками, так як можуть здатися правозахисникам такими, що «порушують» загальну легальну рамкову концепцію;
- нерозуміння правозахисниками ефективності роботи фахівців з побудови миру;

- «звинувачення» правозахисниками фахівців з побудови миру в потуранні протагоніста конфлікту;
- «звинувачення» фахівцями з побудови миру правозахисників в неефективному використанні ресурсу і / або в поглибленні конфлікту замість сприяння його вирішенню;
- «розпорошуються стратегії»: коли кожна професійна група наполягає на правоті свого підходу;
- нерозуміння суті і філософії права, особливо співвідношення «внутрішнього» і міжнародного права, як з боку багатьох фахівців з побудови миру, так і правозахисників, і в цілому спільнотами, захопленими конфліктом. Це особливо стосується розуміння лімітів міжнародного права і його обґрунтувань. Міжнародне право сприймається або схожим на «внутрішнє», або заперечується, оскільки не працює (як «внутрішнє») чи, навпаки, до нього апелюють в ситуаціях, коли воно безпорадно по своїй суті. У підсумку, міжнародне право використовується в системі риторичних апеляцій, що відводять убік від потреб конфлікту або навіть стають аргументами для посилення конфлікту тією чи іншою стороною;
- «перетягування» сторонами конфлікту, в залежності від їхніх бачень, тієї чи іншої професійної групи «на свою сторону». Тим самим знищується фундаментальний сенс професійної діяльності.

Наведемо дещо грубий приклад до останньої тези щодо, мабуть, найнебезпечнішого розвитку подій: з точки зору абстрактного суверенітету України всі, хто порушують його, є злочинцями і підлягають притягненню до правової відповідальності на рівні національної та / або міжнародної правових систем. Таким чином, входження в контакт з підозрюваними в таких злочинах без наміру притягнення їх до правової відповідальності, з точки зору багатьох правозахисників, неможливо. Це означає, що громадянське суспільство не в змозі працювати крізь лінію поділу конфлікту на Донбасі, бо така робота робить необхідним той чи інший контакт з керівництвом сепаратистів. Водночас, таке спостереження може бути інтерпретовано нерелексивним правозахисником як спроба будь-яким способом провести ідею «легітимізації» структур сепаратистів, тобто таким, що працює на інтереси «іншої сторони». Даний приклад демонструє ще одну відмінність правозахисту від сфери побудови миру, а саме: в останньому випадку немає усталених систем дії, алгоритмів, як у правової системи, які чітко диктують, в якій ситуації як чинити. Ті з розбудовників миру, які будуть пропонувати чіткі алгоритми дій, порушать один з базових принципів побудови миру: у кожній ситуації необхідний свій окремий аналіз для обрання

правильного плану дій. Гнучкість і всебічна рефлексія – ось, мабуть, одні з основних принципів побудови миру.

Проблема взаємодії правозахисників і фахівців з побудови миру не є специфічною для конфлікту на Донбасі – вона присутня і в глобальному контексті: часто організації розвитку і міждержавні структури не володіють знаннями по трансформації конфлікту і не включають цю опцію до своїх програм, навіть якщо працюють в зонах конфлікту. Необхідність планування, враховуючи динаміку конфлікту, і пропозиції навичок по трансформації конфлікту працівникам таких структур давно підкреслюється професіоналами в сфері побудови миру, але недостатньо береться до уваги.

Багато учасників тематичної групи на семінарі, особливо з Донбасу, добре зрозуміли концепцію миробудівництва та готові працювати з «іншою стороною», як би це не було складно. Група знайшла важливі больові точки, де правозахисники і фахівці з побудови миру розходяться, але і ті точки перетину, в яких представники різних сфер громадянської активності можуть працювати разом.

Зробити висновки роботи групи в повній мірі надбанням інших учасників в межах заключного пленарного засідання семінару, на жаль, не вдалося. Обсяг і глибина питань вимагають набагато більшого часу для осмислення напрацювань, розкриття різних аспектів і адекватної презентації висновків. Головний висновок: подібні зустрічі з метою обговорення співвідношення побудови миру та правозахисту між громадськими активістами доцільно готувати систематизовано, пропонувати регулярно, а

також працювати тривало з постійними групами учасників. Одна з перших рекомендацій групи – це проведення тренінгу для правозахисників про суть миробудівництва і трансформацію конфліктів.

Навіть ті з правозахисників, хто скептично ставився до ідеї миробудівництва, в кінці зустрічі відкрито визнали необхідність продовжити обговорення співвідношення правозахисту і побудови миру та наголосили, що будуть працювати в цьому напрямку у подальшому. Знання, вироблених в аспекті побудови миру прийомів і навичок, може допомогти правозахисту працювати більш успішно і осмислено в конфліктних ситуаціях. Більш того, часто досвідчені правозахисники «несвідомо» діють відповідно до принципів побудови миру, однак, не маючи необхідної кваліфікації у цій професійній сфері, можуть не усвідомлювати цього.

Прагнення посилити вплив громадянського суспільства в процесі подолання конфлікту на Донбасі підкреслює важливість діалогу між правозахисниками і фахівцями з побудови миру а також важливість варшавської зустрічі, яка дозволила відкрито сформулювати деякі проблеми взаємодії двох принципово різних підходів. Зустріч була важлива, крім вищесказаного, ще й тим, що сформулювала і розглянула проблему взаємодії між правозахистом і побудовою миру в контексті гібридних воєн.

Накладення двох динамік, що не співпадають за векторами: побудови діалогу і довіри між росіянами і українцями, з одного боку, і між правозахисниками і фахівцями з побудови миру з іншого, стало значним методологічним досягненням варшавської зустрічі.

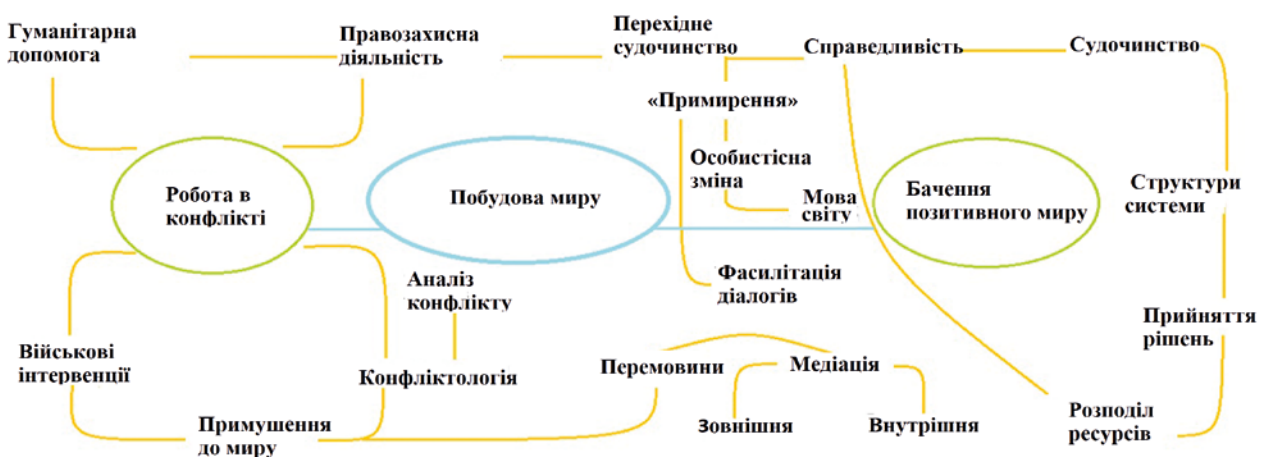

Схема 1: Ділянки роботи фахівця з побудови миру

4 Скарбничка ідей

При підбитті підсумків обговорень учасники конкретизували деякі озвучені в тематичних робочих групах ідеї і висловили індивідуальну готовність до включення в роботу за такими напрямками:

1. Розробити механізм стратегічного впливу ГС на процес конфлікту (спільно з лідерами потужних організацій). Шукати союзників і експертизу для розвитку стратегії впливу ГС на сторони конфлікту в цивільному секторі різних країн, в науковій та ін. сферах;
2. Провести якісний аналіз конфлікту – моделювання сценаріїв побудови миру, потім стратегії участі громадянського суспільства в процесах примирення;
3. Шукати способи для активного залучення російських партнерів в громадські проекти;
4. Вести цілеспрямований пошук фінансування для спільних проектів та синхронізованих акцій / кампаній в різних країнах;
5. Розповсюджувати інформацію про те, як громадські активісти можуть працювати з програмами міжнародних організацій;
6. Організувати освітні поїздки в інші країни з досвідом конфліктів для збору інформації по розробці Закону «Про статус жертв і репарацій»;
7. Провести моніторинг законодавства України з питання «Який ефект в зоні конфлікту мають рішення, прийняті Урядом України?»;
8. Включати малі міста / населені пункти поблизу лінії розмежування в громадські проекти, щоб підвищити рівень громадської активності на цій території;
9. Працювати з дітьми: ініціатива про зустрічі дітей з України (включаючи «ЛНР» і «ДНР») і Росії. Відновити Центр дитячої творчості в місті Золотому (Луганська область) і через мистецтво залучати в різні арт-проекти в «сірій зоні» представників з невідконтрольних Україні територій;
10. Підтримка активістів, які проживають на невідконтрольних українській владі територіях (зокрема, філантропа з Донецька Якова Рагаліна);
11. Організувати спільні моніторингові візити і залучати локальних активістів із зони конфлікту для проведення моніторингу на невідконтрольних Україні територіях;
12. Установити стабільну співпрацю з СММ (зворотний зв'язок, обмін інформацією, підтримка в польовій роботі в зоні конфлікту);
13. Налагодити співпрацю з Інтерполом в сфері політичного переслідування злочинців конфлікту на Донбасі;
14. Проводити російсько-українські зустрічі в різних форматах з метою подолання бар'єру, зближення людей з РФ і України;
15. Організувати тренінг для російських громадських активістів з метою залучення їх до моніторингу на території Ростовської області;
16. Спільний тренінг російських і українських блогерів і журналістів з метою проведення спільного і довгострокового інформаційного висвітлення конфлікту на Донбасі;
17. Тренінги для російських адвокатів з метою посилення ефективності залучення злочинців до відповідальності;
18. Розробити та проводити регулярні тренінги, спрямовані на розвиток культури діалогу для різних цільових груп;
19. Створити нейтральний опис процесу Мінських угод, з метою інформування широкого загалу і протидії пропаганді («Мінськ доступною мовою»);
20. Виробити загальну лексику для комунікації «складних» понять (створити «словник» світу).

Заключні положення

Потенціал громадянського суспільства України дуже зріс після Майдану і початку збройного конфлікту. Українські ОГС можуть зробити багато для усунення системних передумов конфлікту всередині України своїми силами: шляхом тиску громадськості запобігти маніпулюванню українською владою темами конфлікту на Донбасі, документувати порушення і злочини на підконтрольних українському Уряду територіях, контролювати дії влади на національному та місцевих рівнях, виносити експертні пропозиції щодо законодавства, стратегічно планувати довгострокові проекти у взаємодії з колегами з різних сфер громадянської активності, поширювати об'єктивну інформацію про конфлікт і його наслідки, розвивати громадянську самосвідомість в українському суспільстві, проводити проекти, спрямовані на активізацію громадянської політичної культури.

Чи може громадянське суспільство пропонувати альтернативу політичним переговорам по вирішенню конфлікту? Скоріше за все ні. Але воно може організувати процес обговорення, тому що крім загальних висновків необхідно шукати конкретні відповіді на питання: «Що робити в ситуації, яка склалася?».

Суспільний дискурс про проблеми та шляхи подолання конфлікту має відбуватися на відповідних майданчиках, зваженою (неконфліктною) мовою, і, по можливості, включати різні інструменти і продукти, які можуть запропонувати інститути громадянського суспільства.

У той же час, на даний момент можливості для громадянської активності в РФ зменшилися. Але українські громадські активісти вірять, що російське суспільство розвиватиметься в своєму темпі. Як посилити миротворчий рух в РФ? Для цього потрібно знаходити канали та створювати зміст для інформування російської громадськості, зокрема, про те, що відбувається в Україні, і про наслідки російської агресії в зоні конфлікту на Донбасі. Частина російських експертів працює і на міжнародному рівні, тому особливо потрібна європейська підтримка процесів розвитку цивільних структур в обох країнах.

Українські громадські активісти мають потребу в підтримці міжнародної спільноти і колег з Російської Федерації, в першу чергу, для зміни громадської думки в інших країнах про конфлікт на Донбасі, для документації дій російської влади, порушень і злочинів, пов'язаних зі збройним конфліктом, зокрема, на непідконтрольних українському Уряду територіях.

Міжнародні (міжурядові) організації не можуть нав'язати своє бачення і координацію активності

українському громадянському суспільству, але, маючи в своєму розпорядженні потужні фінансові і інституційні ресурси, вони можуть таку активність ініціювати і надати експертну та практичну підтримку. Стратегічне планування і безперервна комунікація між усіма силами, які працюють над проблемами Донбасу, забезпечать необхідний рівень довіри, для того щоб ефективно координувати зусилля всіх протагоністів цього процесу і, тим самим, підвищити рівень впливу громадянського суспільства на процеси трансформації конфлікту в східній Україні і відновлення Донбасу як мирного регіону Європи.

Німецько-російський обмін (DRA)

некомерційна, неурядова організація, що базується в Берліні. З 1992 року працює з метою просування демократичних цінностей в Росії та інших країнах Східної Європи шляхом співпраці з російськими, білоруськими, українськими та іншими європейськими НУО, а також з незалежними ЗМІ. DRA пропонує молодіжні та інші програми обміну в галузі політичної освіти, демократії і активного громадянства, а також працює над встановленням зв'язків із західними партнерами. Крім того, DRA виступає в якості агента європейської волонтерської служби для добровольців зі Східної та Західної Європи.

Платформа «Громадянська солідарність» (CSP)

об'єднання громадських організацій та груп з країн регіону ОБСЄ, а також міжнародних НУО, зацікавлених у спільній діяльності з просування і захисту прав людини в регіоні ОБСЄ, готових координувати свої зусилля в цьому напрямку, просувати спільні позиції і надавати один одному взаємну підтримку і допомогу.

Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів і прав людини (БДІПЛ)

є одним з основних інститутів в світі в галузі прав людини. Бюро сприяє проведенню демократичних виборів і забезпечення поваги прав людини, толерантного ставлення і недискримінації, а також дотримання принципу верховенства права. БДІПЛ співпрацює з іншими інститутами ОБСЄ та її місіями на місцях, а також з численними партнерами, зокрема урядами, міжнародними організаціями та представниками громадянського суспільства.

Посилення ролі громадянського суспільства на Донбасі

Цей звіт, через чотири роки після початку збройного конфлікту на сході України, ґрунтується на досвіді представників громадянського суспільства — однієї з головних рушійних сил суспільних змін — і піднімає питання про те, як громадянське суспільство може посилити свій вплив на процес розв'язання конфлікту на Донбасі.

Рекомендації, представлені в публікації, були розроблені представниками громадянського суспільства України, Росії та інших європейських країн на стратегічному семінарі у Варшаві (26–28 червня 2017 року), який було організовано платформою «Громадянська солідарність» (CSP) і Німецько-російським обміном (DRA) у співпраці з Бюро з демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ і за підтримки Урядів Франції та Німеччини.

Звіт охоплює дві взаємопов'язані проблеми, які є невід'ємною частиною громадської активності на Донбасі — складні стосунки між українськими і російськими представниками громадянського суспільства і особливості взаємодії двох підходів — захисту прав людини та побудови миру. Представлені висновки сприяють розвитку спільної стратегії громадянського суспільства та підтримують ідею плідної співпраці між акторами громадського сектора в європейському форматі.

громадська СОЛІДАРНІСТЬ

ВПО досвід перспектива

міжнародні перемовини